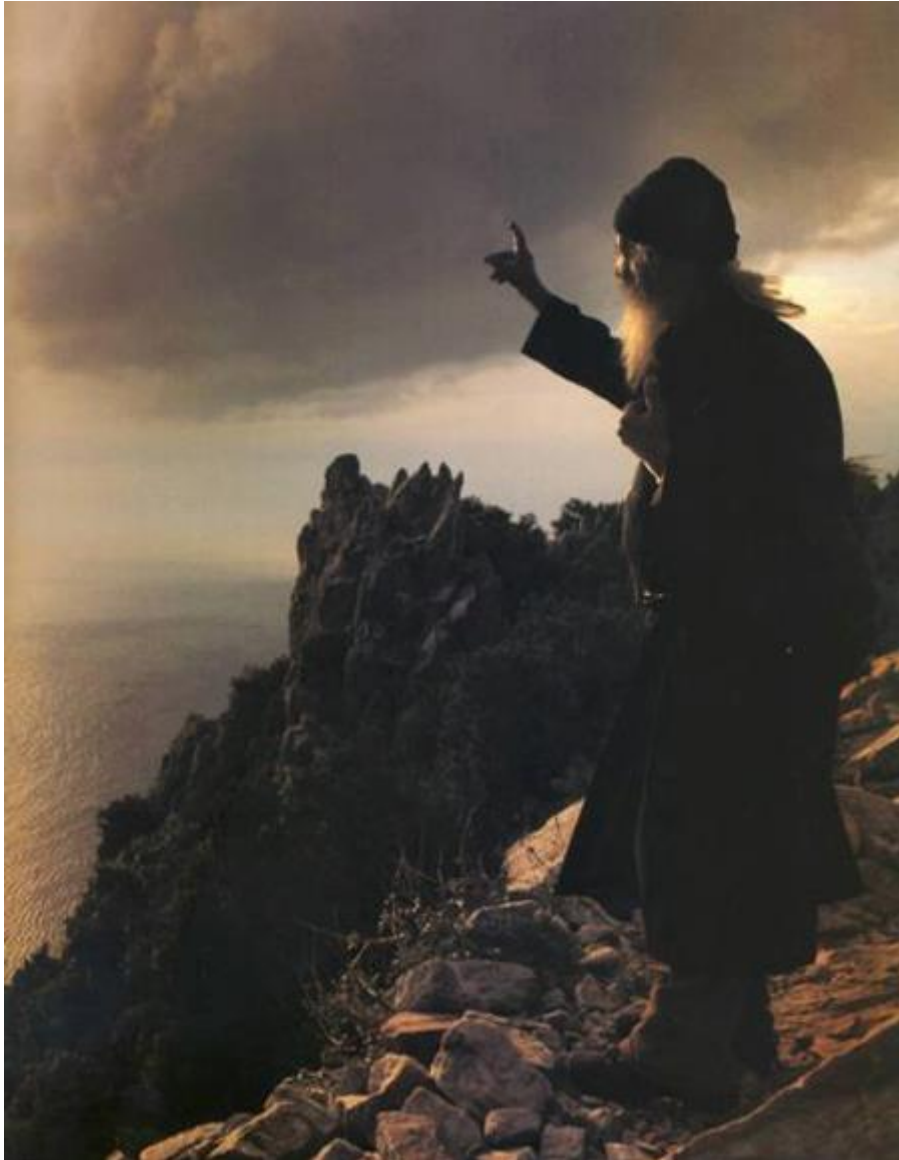

Συμβιβάζεται η πρόγνωση του Θεού με την ελευθερία του ανθρώπου;

Αφιερώματα / Ελευθερία

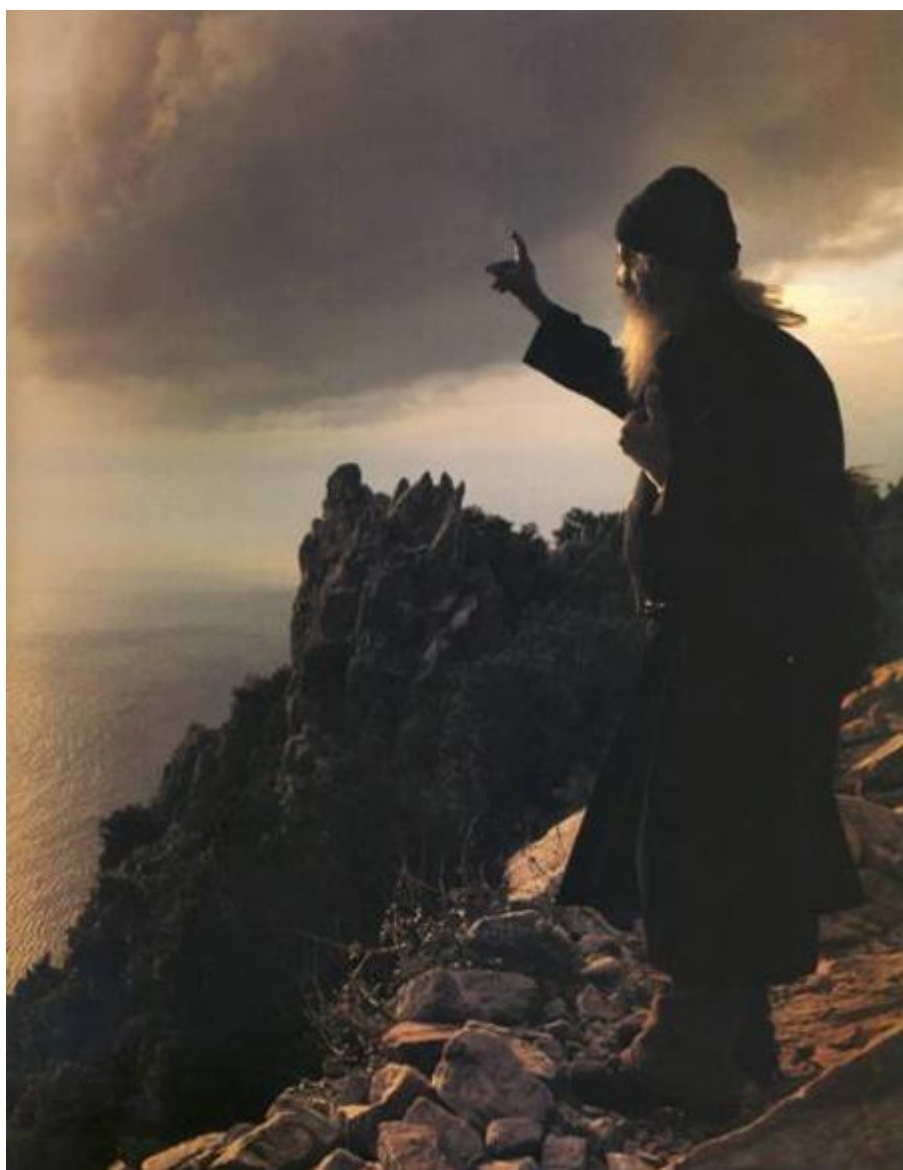
Ηλίας Α. Βουλγαράκης, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών († 1999)

Το επίκεντρο της ερώτησης βρίσκεται στο έξης σημείο: Μπορεί ο άνθρωπος να γίνει κάτι άλλο από αυτό που προβλέπει ο Θεός γι' αυτόν; Ασφαλώς όχι. Άρα η πρόγνωση του Θεού λειτουργεί για τον άνθρωπο ως προορισμός. Επομένως ο άνθρωπος δεν είναι ελεύθερος μια και η υποτιθέμενη ελευθερία του ορίζεται από τη βούληση ενός άλλου.

α. Κάνοντας κανείς μια πρώτη και γενική παρατήρηση πάνω στο ερώτημα πρέπει να πει ότι αυτό είναι αποτέλεσμα περισσότερο φιλοσοφικής εκζήτησης παρά ανθρώπινης εμπειρίας. Ο άνθρωπος βασικά δεν αισθάνεται ότι η βούλησή του, δηλαδή η εσωτερική του ελευθερία, δεσμεύεται από άλλη δύναμη. Με άλλα λόγια το ερώτημα είναι κατηγορίας συλλογιστικής και όχι βιωματικής, δηλαδή ανυπόστατο, με την οντολογική έννοια του όρου.

Το ερώτημα έχει στη διατύπωσή του ένα κρίσιμο σφάλμα, γιατί αντικρύζει τη συμπεριφορά του Θεού από την οπτική γωνία του ανθρώπου. Για τον άνθρωπο που υπόκειται στο χρόνο η από τώρα γνώση ενός μελλοντικού γεγονότος σημαίνει πρόγνωση. Η πρόγνωση προσδιορίζει αναγκαστικά τη διαδικασία του χρόνου να καταλήξει στο προγιγνωσκόμενο. Έτσι η πρόγνωση αποτελεί προορισμό.

Ο Θεός δεν υπάγεται στο χρόνο. Ως δημιουργός του κόσμου είναι πριν από τον κόσμο. Έτσι όμως είναι και πριν από το χρόνο μια και ο χρόνος είναι η μέτρηση

των μεταβολών του χώρου, με άλλα λόγια δεν είναι ανεξάρτητος από το χώρο. Έτσι ο Θεός δεν έχει πρόγνωση αλλά γνώση. Αν τώρα στο ερώτημα αντικατασταθεί η λέξη «πρόγνωση» από τη λέξη «γνώση» δεν δημιουργείται αντίφαση. Και δεν δημιουργείται γιατί κάθε μορφή γνώσης δεν είναι βουλητικά δεσμευτική για τον άλλο. Π.χ. η γνώση του παρελθόντος μου ή, η γνώση του παρελθόντος ενός άλλου δεν με δέσμευσε ή τον δέσμευσε να πάρει τη μορφή που πήρε. Η γνώση του γιατρού για την έκβαση της αρρώστιας του ασθενούς του δεν είναι προσδιοριστική της εξέλιξής της, αλλά αποτελεί διαπίστωση πείρας, δηλαδή συναρίθμηση πολλών ομόλογων αποτελεσμάτων και, όχι βέβαια, προορισμών. Τη γνώση μου ότι ο εαυτός μου σε μια συγκεκριμένη περίπτωση θα αντιδράσει με αυτό ή τον άλλο τρόπο δεν τη θεωρώ ποτέ ως δεσμευτική, αλλά ως προϊόν συγκερασμού πολλών δικών μου ομοταγών συμπεριφορών. Και στις δύο τελευταίες περιπτώσεις (γιατρού και εαυτού μου) η γνώση, που έχει την επίφαση της πρόγνωσης, δεν προσδιορίζει το αποτέλεσμα, αλλά προσδιορίζεται από αυτό (έστω κι αν αυτό ακόμη δεν έχει συντελεστεί), εφόσον μεσολαβεί η πείρα ανάλογων προηγούμενων περιστατικών. Με λίγα λόγια η γνώση όσο κι αν μπορεί να θεωρηθεί ως δεσμευτική (π.χ. η γνώση των νόμων της φύσης) δεν είναι ποτέ αιτία αλλά αιτιατόν. Δηλαδή δεν είναι δημιουργός των γεγονότων (με την πλατιά έννοια του όρου), αλλά δημιούργημα αυτών. Κατά τον ίδιο τρόπο και η γνώση του Θεού για κάθε συγκεκριμένο άνθρωπο δεν ορίζει τη συμπεριφορά του ανθρώπου αλλά προκύπτει από αυτή.

β. Ωστόσο το θέμα δεν πρέπει να το δούμε μόνο στο χώρο της καθαρής λογικής, αλλά και πιο πραγματικά, δηλαδή στην περιοχή της διδασκαλίας του Χριστιανισμού. Από τη διδασκαλία του Χριστιανισμού βγαίνει σαφώς το συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος και ότι η ελευθερία του ανθρώπου αποτελεί θέλημα και επιδίωξη του Θεού:

Ο Χριστιανισμός καταπολέμησε με αποφασιστικότητα την αρχαιοελληνική αντίληψη για την ειμαρμένη, που οι τότε άνθρωποι τη θεωρούσαν ανώτερη όχι μόνο από τη βούληση των ανθρώπων, αλλά και από τη βούληση των θεών.

Η αντίληψη για την ειμαρμένη αντιστρατευόταν στο Χριστιανισμό σε πολλά σημεία, ιδιαίτερα μάλιστα στη διδασκαλία του για την αμοιβή των δικαίων, για την τιμωρία των αμαρτωλών. Η μέλλουσα κρίση δεν μπορούσε να έχει λόγο ύπαρξης, αν δεν συνέτρεχε ως προϋπόθεση η ελευθερία του ανθρώπου.

Η ηθική του Χριστιανισμού δεν στηρίζεται στην πράξη αλλά στην πρόθεση. Τα πράγματα από μόνα τους είναι ηθικά αδιάφορα. Παίρνουν αξία ή απαξία από τη στάση του ανθρώπου απέναντι σ' αυτά. Επομένως βάση και προϋπόθεση της χριστιανικής ηθικής είναι η ελευθερία.

Ο Θεός ήρθε στον κόσμο για να ελευθερώσει τον άνθρωπο από την κατάσταση της δουλείας που είχε πέσει με το προπατορικό αμάρτημα. Η σημασία που απέδωσε ο Θεός στην ελευθερία του ανθρώπου αποδεικνύεται από το μεγάλο τίμημα που κατέβαλε γι' αυτή, με το να γίνει άνθρωπος και να σταυρωθεί.

Η κατάφαση από μέρους του Θεού της αξίας της ελευθερίας αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι αγαπά το διάβολο. Πράγματι τον αγαπά γιατί ο διάβολος είναι δημιούργημα του Θεού «καλό λίαν». Από τη φύση του δεν είναι κακός. Κακός είναι από την πρόθεσή του. Πέρα από αυτό η αγάπη του Θεού για το διάβολο (που γι' αυτόν είναι κόλαση) μαρτυρείται και από το γεγονός ότι ο Θεός τον συντηρεί στην ύπαρξη. Αν ο Θεός δεν αγαπούσε το διάβολο, ο διάβολος θα είχε εκλείψει.

Όλα τα παραπάνω κατανοούνται από το γεγονός ότι ο Θεός των χριστιανών είναι προσωπικός: και το πρόσωπο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη σχέση. Γι' αυτό ο Θεός είναι Τριαδικός. Αλλά και η σχέση με τη σειρά της δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ελευθερία. Ακριβώς γι' αυτό δεν λέμε ότι ο Θεός είναι ουσία, ούτε ότι η ουσία προϋπάρχει του Θεού. Γιατί και στις δύο περιπτώσεις δίδεται μια προτεραιότητα στην ουσία από το πρόσωπο με τον κίνδυνο να έχουμε ορισμό του προσώπου από κάτι που είναι έξω από αυτό. Τούτο όμως θα σημαίνει ένα είδος προσδιορισμού, κάτι δηλαδή, που θα έθιγε την ελευθερία του προσώπου.

Από όλα τα παραπάνω βγαίνει το συμπέρασμα ότι για το Χριστιανισμό η ελευθερία του ανθρώπου είναι απόλυτα σεβαστή. Τούτο βέβαια δεν σημαίνει ότι η ελευθερία είναι αυταξία. Η ελευθερία από μόνη της δεν είναι ούτε καλό ούτε κακό. Γίνεται καλό ή κακό από τη χρήση της. Γι' αυτό το σωστό νόημα της ελευθερίας δεν βρίσκεται στο «ελευθερία από κάτι», αλλά στο «ελευθερία για κάτι». Και ακριβώς αυτή η επιλογή του «για» είναι το κρίσιμο σημείο της ελευθερίας. Μπορεί φιλοσοφικά το «για» να είναι μια δούλωση της ελευθερίας, στα πράγματα όμως η σωστή «δούλωση» της ελευθερίας ελευθερώνει την ελευθερία από μια αυτούπαρξη δίχως νόημα. Δηλαδή από το: ελευθερία για ελευθερία.

Η πιο σωστή επιλογή του «για» της ελευθερίας είναι η αγάπη, δηλαδή η πρώτη και μοναδική αυταξία, με άλλα λόγια ο Θεός.

(Ηλία Αντ. Βουλγαράκη, «Χριστιανισμός και κόσμος», εκδ. Αρμός, σ. 168-171)

<http://bit.ly/12lxICZ>